

a kérdésre, hogy mennyiben fogható fel menekülésként, illetve mennyiben önbüntetésként a Törökre költözés. Katalin önreflexiója az Elekkel való szakítás, majd a válóper nyomán fokozatosan elmélyült, ennek a folyamatnak a során a főhős nő nem csupán saját korábbi alárendelt pozíciójával szembesült, hanem az önállóságra való alkati képtelenségével is. A törökdi könyvtár ezért egyszerre fogható fel egyfajta önkéntes száműzetésként, önbüntetésként, amellyel a szereplő mintegy végképp lezárja élettörténetét, feladja próbálkozásait, hogy érzelmileg kötődjék valakihez. Másfelől ez a döntés értelmezhető az önidentitás megalkotásának nyomasztó terhe alól történő megszabadulás vágyaként is, egyfajta megkönnyebbülésként, amelyet azért érez Katalin, mert az önteremtés nyomasztó feladatától megmenekülve, emlékeiben elmerülve immár végleg átadhatja magát azoknak a múltbeli árnyaknak, akik mögé korábbi életében húzódott. A szöveg nyitottságát azt teszi különösen szemléletessé, hogy az önbüntetés az elhibázott életút minden korábbinál világosabb reflektálását feltételezi, míg a múlt árnyait megelevenítő emlékezésben történő önfeloldódás az önidentitás végleges feladására utal.

Szilágyi Zsófia

„Mint maga a szabálytalanság”

ISKOLÁK A SZABÓ MAGDA-REGÉNYEKBE

Szabó Magda számos regényében jelenik meg az iskola helyszíneként – a legnevezetesebb a Matula lett az *Abigélből*, de ott van a *Tündér Lala* tündériskolája, látjuk az Eperjes Benjámin utcai iskolát a *Születésnapban*, az Oroszlán téri iskolát az *Álarcosbálban*, vagy az Apáczai Csere téri lányiskolát, amelyik a *Mondják meg Zsófikának* egyik helyszíne. És elkezdhetnénk azt is összeszedni, hol találkozunk tanárfigurákkal más Szabó Magda-regényekben: a *Katalin utca* Elekeséről, és arról, miért lett ő éppen tanár, az író maga is megszólalt egy esszében, erről majd később. Létezik még egy jótékony homályba burkolt film is, az 1959-es *Vörös tinta* [a rendezője Gertler Viktor volt, a forgatókönyvet Lukács Antallal és Thurzó Gáborral együtt írta Szabó Magda], benne egy tanárnő felemelkedésnek álcázott bukástörténetével, és ott van a pálya végén a sajátos önértelmezésként, az életmű egyfajta írói interpretációjaként, egyes részeinek újraírásaként is felfogható *Für Elise*, Dódi és Cili iskoláztatásával. És akkor emellé tegyük oda Szabó Magda nyilatkozatait arról, milyen személyes tapasztalások vannak az iskolában játszódó regényei mögött [bár ezeket egy tájékozottabb rajongó is fűjja kívülről]: a saját gyerekevei a nevezetes Dóczyban, majd a tanári tapasztalatai, amelyeket kisebb részben, gyakorlótanárként Debrecenben, később pedig Hódmezővásárhelyen és Budapesten szerzett. Aztán, ha ezeket összemixeltük, akkor felhívhatjuk rá a figyelmet, hogy az *Abigél* nem Szabó Magda gyerekkori élményeiből íródott – de ez, egyrészt, egyáltalán nem meglepő, mert 1944-ben, a háború alatt ő már tanár volt, nem iskolás lány, másrészt megírta ezt egy esszében ő maga is: „Ami miatt a regény és a film íródott, színházi szaknyelven úgy hívják, spétreakció. Valaki jól mulat, nevetgél, aztán egy másik rászól, lebitangozza, egy darabig még mosolyog,

időbe telik, míg eljut a tudatáig, milyen szépen megtisztelték, mosolygós arcáról eltűnik a derű, pár fázissal később, de mégiscsak felfogta: megmondták neki, mi róla a vélemény. Mindent beleírtam az *Abigél*-be, amit nekem kellett volna megtennem, aki tanú voltam és kortárs, de nem lettem több egy büntudatos szemlélőnél.¹ Hozhatunk arra más példát, ha az élmény és mű közvetlen kapcsolatát az iskolatematika esetében cáfolni szeretnénk, hogy bármennyire személyes élményekből íródik is meg egy iskolaregény, mindig igen körültekintőnek kell lennünk az életrajzi párhuzamokkal – de óvakodnunk kell mindezek figyelmen kívül hagyásától is. Ahogy Bengi László fogalmaz az *Aranysárkány* kritikai kiadásában: „Amennyire botorság lenne túlhangsúlyozni a mű életrajzi gyökereit, éppoly hiba lenne maradéktalanul figyelmen kívül hagyni a biográfiai párhuzamokat jelző forrásokat és emlékezéseket.”² Még Kosztolányi is, akinek saját nyilatkozata szerint egy érettségi találkozó adta a regény alapötletét, ellentmondásosan nyilatkozott arról, nyilvánosan és magánlevelekben, mennyire kell az *Aranysárkányt* összekapcsolni az életrajzával. Tudunk arról is, hogy gimnáziumi tanárként dolgozó rokonát kérte meg, hadd menjen el „környezettanulmányra” egy székesfehérvári gimnáziumba – holott ez a regény nem a megírás és megjelenés idején, vagyis a húszas években, hanem feltehetőleg 1903-ban, de biztosan az első világháború előtt játszódik.

Kosztolányi ugyanarra a műre vonatkozó, ám egymástól jelentősen eltérő nyilatkozataihoz jutottunk el tehát – de ezek sokkal kevésbé ellentmondásosak, mint a Szabó Magda iskolában játszódó, tanárokat szerepeltető műveit kísérő szerzői megszólalások. Különösen nyugtalanító dilemmaként merül fel: mit is vehetünk figyelembe úgy általában a Szabó Magda-művek magyarázatakor, ha írói megnyilatkozásokkal szeretnénk megtámogatni az értelmezésünket. Az esszéit? Az interjút? A leveleit, naplót? Hiszen nyilvánvalóan erős fenntartásokkal kezelhetőek a közönségnek szóló, a szerzői imázsépítésben komoly szerepet játszó interjúk [ahol még az sem mindegy, hogy szakmabeli vagy újságíró készítette-e, illetve, hogy hol jelent meg az adott beszélgetés – Szabó Magda másképp beszélt, ha a *Nők Lapjának*, és másképp, ha az *Élet és Irodalomnak* adott interjút]. Az esszéknél arra érdemes vigyázni, hogy tartsunk távolságot az elemzőket erősen befolyásoló szerzői önértelmezésektől, a leveleknél és a naplónál pedig azt kell mindig észben tartanunk, hogy sem egyik, sem másik esetben nem tudhatjuk, miként válogatott belőlük a közreadó.

Szabó Magda iskolái esetében olyan művel is foglalkozni illenék, mint a *Für Elise*, amelyről a szerző ugyan azt állította, hogy saját, valódi élettörténetét tárja fel benne hosszú hallgatás után, valójában azonban sokkal inkább korábbi műveit (például a *Régimódi történetet* vagy az *Abigélt*), és nem az élettörténetét írta benne újra, egyidejűleg építgetve Cili mítoszát a *Nők Lapjának*, és elbeszélgetve Károlyi Csabával az *Élet és Irodalomban* arról, hogy minden regény fikció, tehát nem kell a művek mögött modelleket keresni. Nagyon könnyű belesétálni a szerző által itt hagyott csapdába, megtámogatni olyan írói megnyilatkozásokkal a saját állításainkat, amelyeket aztán

1 Szabó Magda, *Abigél* [esszé]. Elolvasható a *Záróvizsga* című kötetben, például itt: https://reader.dia.hu/document/Szabo_Magda-Zarovizsga-928

2 Kosztolányi Dezső, *Aranysárkány*, kritikai kiadás, a szöveget sajtó alá rendezte, a kísérő tanulmányokat és a jegyzeteket írta Bengi László és Parádi Andrea, Kalligram, Pozsony, 2014, 1077–1078.

könnyedén szembehelyezhetünk ugyancsak Szabó Magdától származó, az előbbtől gyökeresen eltérő kijelentésekkel. És az életműkiadás egyáltalán nem a filológusokat, az irodalomértelmezőket megnyugtató módon halad előre – kiadatlan szövegekhez a kutatók nem férnek hozzá, ebből a szempontból a Szabó Magdát elemzők helyzete sokkal nehezebb, mint a Kosztolányira vagy Móriczra kíváncsiaké. Igaza van Soltész Mártonnak abban,³ hogy az életműkiadás folyton billeg a regiszterek közt is ide-oda, a Jaffa Kiadó kötetei már kivitelezésükkel is a lektúrirodalomba tolják (vagy, ha a korábban az Európa Kiadónál megjelent kötetekhez képest nézzük, tolják vissza) az életművet, ugyanakkor az olvasóknak szenzációként próbálnak eladni olyan szövegeket, amelyek csak a filológusokat tehetik boldoggá. Ilyen volt a 2017-ben megjelent *Magdaléna* című kötet, amelyről a kiadói leírás azt állította, hogy a *Für Elise* folytatása, ám csak annyiban, hogy az „olvasó képzeletében” összeállhat a meg nem írt regény: a Szabó Magdát kedvelők egy része csalódottan vette tudomásul, hogy ebben a kötetben töredékek, vázlatok vannak, néhány tucatnyi elkészült oldal társaságában. Ha a teljes életműben gondolkodnánk, és lenne valamikor egy Szabó Magda Kritikai Kiadás (meglehetősen kevés esélyt látok erre a belátható jövőben), akkor, persze, egy ilyen kötetnek is meglenne a maga helye, de nem olvasókat boldogító szenzációként. És akkor már nem kellene olyasmivel sem foglalkozni, hogy egyes szövegek mennyire illeszkednek bele a gondosan felépített életműbe és önképbe, mint a Haldimann-levelek esetében tette Soltész Márton. Kiss Noémi szerint ez a kötet „nagy kincs”, a segítségével közelebb juthatunk egy olyan szerző szerepválasztásaihoz, akinek nagyon különböző intézményrendszerekben kellett hosszú élete során megtalálnia saját helyét,⁴ Soltész Márton viszont hibának tartja a kiadását, hiszen: „Amint az lenni szokott: a filológus öröme nem esett egybe az oeuvre esztétikai érdekeivel. A jól szerkesztett, nagy műgonddal fölépített szövegek sorát így egy torzkép zárta le: az európai színvonalú életműkiadásra egy frusztrált, irigy és kicsinyes ember portréja ütötte rá bélyegét – a tehetség óriása nyakába egy gonosz törpe telepedett.”⁵ Nem gondolnám, hogy itt bármiféle hibát elkövetett volna a kiadó: Szabó Magda lelkes olvasói majd helyreteszik magukban az esetleges csalódást, mi pedig legalább így hozzáférhettünk annak a szerzői levelezésnek egy részéhez, amelyet teljességében valószínűleg soha nem ismerhetünk meg.

Tudom, ideje lenne visszakeverednem minél hamarabb az iskolába, egy kört mégis futnom kell még, éppen azért, mert az iskolát helyszínként vagy a tanárt hősként választó Szabó Magda-regényeket többféleképpen értelmezhető írói nyilatkozatok fonják körül. Nemcsak azon sóhajtozhatunk tehát, hogy mi mindenhez nem férünk hozzá az életműből, de azon is elámulhatunk, milyen sokféleképpen használják az elemzések mindazt, amihez mégiscsak hozzáférünk. Megróhatjuk, mondjuk, az *Abigél* értelmezőit azért, mert nem olvasták el alaposan a regényt körbevevő írói megszólalásokat, ahogy Soltész Márton feddi meg Rigó Bélát, amiért nem vette figyelembe, hogy Szabó Magda az *Abigél*ről írott esszéjében eminens diákként

3 Ennek kifejtését lásd: Soltész Márton, *Szenzáció vagy kanonizáció? Megjegyzések Szabó Magda újrainduló életműsorozatához*, ITK 2019/1., 103–108.

4 Kiss Noémi, „Nem tudom, mit kezdjek magammal”. Száz éve született Szabó Magda, *Élet és Irodalom* 61. évfolyam, 40. szám, 13.

5 Soltész Márton, *I. m.*, 105.

beszél magáról, nem renitensként.⁶ Számomra azonban ez az esszé nem az *Abigél* valóság alapját megképző beszámoló az egykori iskolás évekről, hanem olyan irodalmi szöveg, amelyet összevethetünk az *Abigé*l-lel, ami a *Matulát*, meg a *Für Elise*-vel, ami a Dóczy megint másmilyen változatát mutatja meg. Amikor számonkérünk ezt azt az értelmezőkön, ne felejtjük el, hogy arról a Szabó Magdáról gondolkodunk, akiről egyik legjobb ismerője, Kabdebó Lóránt ezt írta: „Megismertem, és rájöttem, hogy tulajdonképpen nem szabad elhinnem azt, amit mond. Amit kiszűr beszéde folyamán, az nem egy társadalmi réteg elbeszélhető lektúr-valósága. Megéreztem, hogy Magda játszik. Velem is. Számomra egyre inkább Puck szerepét *A szentivánéji álomból*. Játszott, és figyelte ennek hatását rám, mint hallgatójára.”⁷ Ez a Kabdebó-írás az egyik, az író századik születésnapjára rendezett konferencia anyagát közreadó tanulmánykötetben jelent meg. Ez egy pécsi konferencia volt, megjelent nem sokkal korábban egy másik kötet is, egy egri konferencia anyagát közreadó. A két könyv már borítójával is jelzi, hogy az előbbi, amelyen Szabó Magda látható egy macskával, sokkal inkább figyelembe veszi a szépirodalmi művek kontextusát, a szerzői önépítést; a másikban, amelynek borítóján egy ajtót látunk, alapvetően a művekre összpontosító írásokat találunk. Azt gondolom, a kontextus, vagyis a nyilatkozatok, interjúk, esszék figyelembevétele sokszor nehezíti a művek értelmezését, nem könnyíti: jogosan figyelmeztetett Kabdebó Lóránt arra, hogy Szabó Magda játszott (de mondhatnám azt is: szórakozott) mindannyiunkkal. Hoznék erre egy példát, a pécsi kötetből. Najbauer Noémi, aki a *Tündér Lalából* készített angol fordítása dilemmáiról számol be, elmeséli azt is, miként zajlott le személyes találkozója Szabó Magdával: „Közel négy órás beszélgetésünk alatt, melynek során fokozatosan oldódtam fel Szabó Magda gazdag lelki és szellemi életét tükröző »kedves összevisszaságtól« átjárt lakásában, rengeteg mindenről beszélgettünk, de leginkább én hallgattam őt, aki ott ült előttem komfortos házi pongyolájában, pajkos csillogással a szemében, és mesélt nekem az életéről, élete négy tartóoszlopáról [akik szülei, Cili és a férje voltak], arról, hogy miért nem lett gyermeke, és hogyan is hívta volna meg nem született fiát és lányát, hitéről, reményéről, szeretetéről.”⁸ Kicsit szégyellem is magam, hogy „átkeretezem” ezt a szép emléket, amely ebben az írásban a „Magyarország legnagyobb élő írója azonnal bizalmába fogadja ifjú rajongóját és fordítóját” címkét kapja: számomra ez a jelenet arról szól, ahogyan Szabó Magda *eljátszotta* Magyarország legnagyobb élő íródjét, aki épp feltárja élete nagy titkát, a nemrégiben regényben is megírt Ciliről, élete egyik „tartóoszlopáról”. A lelkes hallgatóságnak újra előadhatta azt a *Für Elise* megjelenése után interjúban építgetett Cili-sztorit, amelyről 2003 végén az *Élet és Irodalomban* megjelent nagyinterjúban beismerte, hogy fikció: de ott Károlyi Csaba nem azt kérdezte, élt-e Cili, hanem kijelentette, tudjuk, hogy nem.⁹ Félreértés ne essék: irodalomtörténeti szempontból hihetetlenül izgalmas az az imázsépítési technika,

6 Soltész Márton, *Debreceni Georgikon. Közelítések Szabó Magda Abigél című regényéhez = Kitaruló ajtók*, szerk. Kőrömi Gabriella – Kusper Judit, Liceum, Eger, 2018, 147–148.

7 Kabdebó Lóránt, *Embermodellek életre-varázslója = Szabó Magda száz éve*, szerk. Soltész Márton – V. Gilbert Edit, Széphalom Könyvműhely – Orpheusz, Budapest, 2019, 21.

8 Najbauer Noémi, *Szabó Magdával labdáztam = Szabó Magda száz éve*, 118.

9 Azóta kötetben is megjelent: „Letesszük Isten térdére a kéziratot” [*Szabó Magda*] = Károlyi Csaba, *Mindig más történi*, Kalligram, Pozsony, 2015, 29–48.

amit Szabó Magda mesteri fokon űzött. Ugyanakkor tanulságos, hogy még egy olyan kötetben is reflektálatlanul maradhatnak Szabó Magda trükkjei, amely maga figyelmet rá Kabdebó Lóránt kötetindító írásával: az író mindenkivel játszott, olvasóival, értelmezőivel, fordítóival egyaránt.

De miért is bolyongok itt az iskola körül, tenném fel magamnak újra a kérdést, ahelyett, hogy bemennék? Hát azért, mert bármennyire csábító lenne minden külső szövegről megfeleledkezni, és kizárólag magukra a regényekre (a felnőtteknek és gyerekeknek szántakra) összpontosítani, nemcsak az *Abigél* sokat emlegetett személyes háttere lehet itt érdekes, de a pálya elején megíródott ifjúsági regényeké is. Hiszen ezek a művek, állítólag, megrendelésre íródtak, és éppen amiatt lennének különlegesek, mert tanári tapasztalattal rendelkező író művei [szemben az ilyennel nem rendelkező Janikovszky Éva, vagy a maga ifjúsági regényeit kicsit később megíró Csukás István műveivel]: „volt abban a Móra Kiadónak is szerepe, Janikovszky Évának, aki úgy gondolta, segíték nekik, ha megírom, mit látok-élek civil munkahelyemen. Az íróknak nemigen voltak felszabadulás utáni iskolai élményeik még akkor.”¹⁰ Szabó Magda tehát azt állította, hogy az iskolai élményei, tanári tapasztalatai adták ezeknek a könyveknek az alapját. Két regényében is van egy-egy kivételes pedagógiai érzékű „szupertanárnő” (ahogy van ilyen a *Vörös tinta* című filmben is). Szabó Márta [*Mondják meg Zsófikának*], Megyeri Éva [*Álarcosbál*] vagy Kádár Mária [*Vörös tinta*] alteregőszerű figuráknak tűnnek,¹¹ de ha kicsit közelebb megyünk Szabó Magda emlékeihez [legalábbis azok ránk maradt, szöveges változataihoz, ezúttal egy egykor nyilvánosság elé nem került, tehát a talán nem szerepet építő naplóhoz], inkább vágyálomnak tűnik az, ahogyan ezek a kivételes tanárnők végezték a munkájukat. Teljes osztályok rajonganak a regényekben és a filmen a gyönyörű, fiatal, elhivatott tanárnőkért, akik, ha voltak is gondjaik kezdetben a tanítványaikkal, egyetlen gesztussal, mondatukkal megnyerik őket maguknak, hogy onnantól soha többé semmiféle feszültség, konfliktus, fegyelmezési probléma fel se merüljön. Ezek az osztályok ráadásul olyan közösségekké kovácsolódnak a szuperpedagógusok hatására, hogy egykori, kamasz olvasóként csak álmétkodva néztem, vajon ilyen tényleg lehetséges? Ma már könnyen válaszolok rá, hogy aligha: „A fenyőfa-ünnepen, amikor a színpadon megjelent Téalapó, látszott, hogy a nyolcadik osztály minden tagja vörös masnit kötött a hajába – mert a nyolcadik osztály újabban olyan, mint a tömb, minden tanuló ugyanazt csinálja, amit a többi, s ha az egyiküknek valami baja van, harminckilenc veleszisszen. Megyeri akkor elkérte a Gál Réka szalagját, kettévágta, s maga is feltett egy kis masnit.”¹² Persze, az is könnyen lehet, hogy Szabó Magda naplójának

10 Szabó Magda sokszor egymásnak is ellentmondó interjúi a *Ne félj* [Csokonai, Debrecen, 1997] című kötetben összegyűjtve is olvashatók. Ezt az idézetet lásd: *Ne félj*, 80.

11 Szabó Magda a regények megjelenése körüli interjúkban inkább hátrította a közvetlen életrajzi párhuzamot a tanárfigurák kapcsán is, ugyanakkor kiemelte az iskolai tapasztalatot: „Az anketón gyakori tapasztalat, hogy a kezdő olvasó egyszerűen azonosítja az író tőzséjével. Bennem látják Annuskát, Encsy Esztert, vagy éppen az *Álarcosbál* Éva nénijét. Pedig az ember élményanyaga rengeteg forrásból táplálkozik. Az egyik leggazdagabb forrás például ma is a tanári pályám. Volt tanítványaim most is rendszeresen felkeresnek gondjaikkal, a régi szülők ma is eljönnek pedagógiai problémáikkal. Amikor leülünk beszélgetni, nemcsak én segíték nekik, hanem ők is nekem: ezeknek a bizalmas tanácskozásonak is köszönhetem, hogy problémáim frissek és aktuálisak maradnak.” Az interjút Földes Anna készítette 1962-ben, lásd: *Ne félj*, 12–15.

12 Szabó Magda, *Álarcosbál*, Móra, Budapest, 1963, 46.

keserű sorai még tanárságának kezdeti időszakában születtek, mindenesetre itt más élményeket találunk, mint amilyenekről a regényeiben olvashatunk: „Micsoda napok! Fúvócsővel lóttak a szemembe, alig bírok órát tartani, időnként a saját szavamat sem értem, az osztályok gonoszok, fékezhetetlenek. Szülőlátogatás, állandó konferencia: a saját szavamra nincs erőm, mire valami ismerőssel találkozom az utcán. Valóban este 9-kor járok haza; életemben nem voltam olyan fáradt soha. Sovány vagyok, ideges, álmatlan, étvágytalan, örökké fáradt.”¹³ Egy évvel később [1951. december elsején] már arról számolt be a naplójában, hogy jól érzi magát az iskolában, kialakult a tanári magabiztossága – maga a helyzet azonban nem látszott sokat javulni: „Bár rengeteg a dolgom, úgyhogy valamelyik este a férjemnek kellett befejeznie helyettem, jól érzem magam az iskolában. Jó munka ez, főleg pedig biztosan csinálom, ez a mesterségem. Osztályom botrányt botrányra halmoz, múlt szombaton papirkosárral, szeméttel dobálta Vorenyit, eltépte az osztálykönyvet. Az iskolák helyzete rémes általában: a XIII. kerületben a lányosztály 5%-a terhes. A tanári kar robbanékony, gyűlölködő. Sajnos, testileg nem vagyok rendben: láz, étvágytalanság, borzongás, a torkom megint gennyes.¹⁴ Egyébként a *Vörös tinta* című filmben, bármennyire ideologikus is [azt szeretné elhiteni velünk, hogy a „csodapedagógus” számára öröm, amikor kilép az egyik nős kollégájával, egyben tanítványa édesapjával folytatott szerelmi viszonyból és ezzel az iskolát is otthagyja, majd egy gyermekotthonban vállal munkát], van egy párbeszéd két tanár közt, amelyik azért megkérdőjelezi a tanárlét egyértelmű és kikezdehetetlen boldogságát: „Azt mondta a főnöknek, világeletemben tanár akart lenni. / Akkor lehet, hogy egyszerűen csak hülye.”

Annyi biztos tehát, hogy Szabó Magda regényeket kísérő megnyilatkozásait nagy óvatossággal kell kezelnünk, az iskolában játszódó művei kapcsán is – mégis tőle kaptam az ötletet ahhoz, hogyan érdemes közelíteni a regényeiben megfigyelhető iskolákhoz és tanárszereplőkhöz. A *hős foglalkozása* című esszéjében azt magyarázta el egy olvasói levélre válaszul, miért is van a hősöknek ilyen vagy olyan foglalkozásuk a regényekben. Arra az ingerült felvetésre reagált ezzel, hogy bizonyos foglalkozási ágak képviselői [a levél írója szerint] indokolatlanul ellenszenvesek a műveiben. Hőseinek foglalkozásáról írva a példája épp egy tanár volt: „A *Katalin utca* Elekese azért lett pedagógus, mert a lelkeszeken kívül a pedagógus foglalkozik hivatásszerűen etikai alapok lerakásával, s nekem olyan bűnösre volt szükségem a regény mondanivalójának kifejtése érdekében – ismét a tipikusság igénye nélkül –, aki erkölcsre oktat, maga is vitathatatlanul erkölcsös, a szó igazi értelmében is, s a bűnig vivő engedelmességig törvénytisztelő.”¹⁵ Aztán elmondta azt is, hogy egy fogorvos alakja mire lehet jó: „Held Henriett apja pedig azért lett fogorvos, mert olyan értelmiségi házat akartam ábrázolni, ahol a gyermekkor biztonságát és derűjét jelképező darazsak zümmögése egy más hanggal – a fogorvosi fúró zümmögésével – azonosítható, s mert olyan foglalkozású figurára volt szükségem, akihez munkája végzése közben saját otthonának falai között is be lehet lesni, s egy, az ajtórésen

13 A bejegyzés 1950. október 17-én született, lásd: Szabó Magda, *Nyusziék. Naplók 1950–1958*, Jaffa, Budapest, 2017, 128.

14 Uo., 148.

15 A *hős foglalkozása* megjelent a *Kívül a körön* című kötetben, lásd itt: https://reader.dia.hu/document/Szabo_Magda-Kivul_a_koron-864

át vetett pillantással átélni betege felé hajló, segítségre kész alakjában a védelmet, a minden fájdalom ellenszerét megtaláló biztonságot.”¹⁶ Végül pedig leszögezte: „Ha az egészségügyi dolgozók megdicsértek volna a kedvező, vagy megtámadtak volna a kedvezőtlen ábrázolás miatt, egyaránt rossz nyomon járnak: Held Lajos figurájának megformálását strukturális és esztétikai, nem pedig a szakmájukkal kapcsolatos szempontok döntötték el. Látja, ilyen egyszerű ez, vagy ha tetszik, ilyen bonyolult.”¹⁷ Szabó Magdának ez a gondolatmenete az otthon dolgozó fogorvosokról azért is volt számomra megvilágító, mert valami ilyesmin töprengtem *A galamb papné* című regény kapcsán: itt Móricznak nem elsősorban református papra volt szüksége, hanem olyan foglalkozást űző férjre, aki ugyanúgy otthon dolgozik munkaideje nagy részében, mint a háztartást vezető felesége, csak alkalmanként megy el otthonról [istentiszteletet tartani, temetni, keresztelni stb.]. Vagyis olyan házaspárt akart megírni, amelynél az összezártág következményei megmutathatóak, és olyan foglalkozás kellett ehhez, amelyik ilyen értelemben az íróéhoz hasonló – nem a református papságról akart tehát ezzel a regénnyel kritikát mondani, áttételesen itt is a saját tapasztalataiból dolgozott, bármilyen indulattal vette magára és háritotta el egyidejűleg ezt a regényt több pap-házaspár is a Tisza mentén. [És a pap-házaspár mintha még inkább össze lenne zárva, mint a Szabó Magda által emlegetett fogorvos és a családja – még ha egy fogorvosnak a saját lakásában van is kialakítva a rendelője, de azért ott sem jöhet-mehet feleség és gyerek, míg a református lelkész körül mozoghatnak a családtagok, amíg, teszem azt, a prédikációin dolgozik. Az is érdekes egyébként, hogy míg *A galamb papné* a lelkész és az író közti párhuzamra hívja fel a figyelmünket, addig Szabó Magda esszéje a lelkészt és a tanárt állítja egymás mellé.] Érdemes lenne tehát Szabó Magda esetében is ilyen irányból, és nem az életrajz felől feltenni a kérdéseket: mire használható egy regényben a tanárfigura?

A hős foglalkozása című esszéjében a tanár kapcsán az erkölcs, oktatás, törvény fogalmait emeli ki a szerző – ha ezt kicsit továbbgondoljuk, visszatérhetünk a szabályos-szabálytalan, renitens-eminens ellentétéhez is, amely már Szabó Magda saját iskoláslány-önképe kapcsán is felmerült. Az *Abigél* című esszében bármennyire is eminensként ír magáról, ugyanígy egykori iskolájába visszatérő tanár önmagát már egyértelműen szabálytalanként, a rendbe belesimulni képtelenként határozza meg, akinek, egyfelől, nehéz volt megélni az egykori szereposztás felborulását, másfelől a korábban elfogadott szabályrendszert értelmetlennek, sőt, abszurdnak látna:

Régi iskolámat egyetemi éveim alatt nem látogattam, gyakorló tanárnak kerültem vissza a Dócziba, ötödévesen, majd, már okleveles középiskolai tanárként lettem az intézet óraadó, majd segélydíjas helyettes nevelője. Szkizofrén állapot volt hirtelen kollégájává lenni azoknak, akik felneveltek, nem voltunk elragadtatva, sem ők, sem én. Én nagyon megváltoztam, érzékelhetően, kellemetlenül. Nem is állandósítottak, ezen ugyan felháborodtam, de voltaképpen nem sokáig csodálkoztam, nem illetem én már abba a környezetbe. Mikor az igazgató egy óraközi szünetben lehívott az

16 Uo.

17 Uo.

irodájába és megjegyzést tett a szoknyám hosszúságára – közben vadul folyt a második világháború, magam is egy bevonult kollégát helyettesítettem –, amely szerinte nem érte el a Dóczi megkívánta hosszúságot, kedvem lett volna ráborítani az asztalt. Persze végül is nem a rigolyáik miatt mentem el onnan, igazán nem volt újság egy ötletük sem, ötéves koromtól fogva szoktattak hozzá, de nem voltam már gyerek, s nehezebben viseltem. Az elsüllyesztett bruttó regisztertonnák meg az én kockás szoknyám beható méricskélése olyan abszurdul érzékeltette, nem arról beszélünk, ami igazán fontos, amiről kellene, hogy azt éreztem, evezzünk mi csak más vizekre. Elvégeztem én időközben nemcsak az egyetememet, de egy másik iskolát is: érettségítő egészen addig, míg az utazás lehetetlenné nem vált, minden nyaramat Bécsben töltöttem, politikai szempontból igen tájékozott környezetben. Hajdani nevelőim nyilván csalódást éreztek, amikor megláttak a testületi szobában vagy a tanítványaim között, kitűnő diplomám volt, ők neveltek fel, s valahogy mégis szabálytalanra sikerültem huszonkét éves koromra, nem voltam tökéletes árucikk, valahol mégis egyenetlen lettem, gyártáshibás.¹⁸

Lehet tehát, hogy ebben az esszében az egykor eminens Dóczy-diák jelenik meg, de a *Für Elise*-ben már, amely egyszerre a személyes élettörténet és az *Abigél* egyfajta újraírásaként fogható fel, Dódi legfőbb jellemzője a szabálytalansága lesz: „Olyan szabálytalan voltam, mint maga a szabálytalanság.”¹⁹ Szabálytalan volt már, persze, Vitay Georgina is, még ha a regény egy pontján bele is simult az osztályba: és többféleképpen lehet szabálytalan Szabó Magdánál egy gyerekszereplő, olyan módon is, hogy nem azt teszi, amit a tanárai elvárnak tőle, és úgy is, hogy nem él szabályos családban. Ez a kétféle szabálytalanság többnyire együtt jár, hiszen Vitay Georgina már a regény kezdetén félárva, később egészen árva lesz, ahogy nincs apja Tündér Lalának és Zsófikának sem [a *Mondják meg Zsófikának* című regényben], Kriszti pedig az *Álarcosbál*ban anya nélkül nő fel. Mindegyikükről elmondható az is, hogy kisebb-nagyobb konfliktusokba keverednek a tanáraikkal és diáktársaikkal. Szabó Magda ebből a szempontból egyszerre visz minket közel a második világháború utáni magyar társadalmi valósághoz, és él hasonló írói megoldással, mint Nadas Péter, aki a következőt válaszolta Károlyi Csabának, amikor arról kérdezte, miért van annyi árva szereplő a regényeiben:

Azért, mert az ember árva. Másodszor meg azért, mert a második világháború után alig maradt család csonkítatlanul, aztán a rákosista diktatúra és a kádárista megtorlás is megtette a magáét, ezek faktumok, amin nem változtathatók. Harmadszor meg azért, mert az árvák jobban kifejezik saját magukat. Nem tudnak negyvenéves korukig az anyjuk csecsen lógni, meg csüggeni különböző idegen személyeken. Közelebb vannak ahhoz az állapothoz, hogy elfogulatlanul rá tudjanak tekinteni a neveltetésükre, s

18 Szabó Magda, *Abigél* (esszé).

19 Szabó Magda, *Für Elise*, Európa, Budapest, 2002, 11.

azt is jobban látják, mi minden hiányzik. Ha az embernek korán meghalnak a szülei, gyerekként magára marad, akkor saját tapasztalatokat kell szereznie, és nem fogják őt a pusztító tapasztalatoktól megkímélni a többiek. Így aztán a regényemben a szereplők egy része rendelkezik ezekkel a pusztító tapasztalatokkal, s bizony ebből a szempontból szemléljük azokat a szereplőket, akik nem rendelkeznek ilyen pusztító tapasztalatokkal, és még akkor sem akarnak tudomást venni az emberi pusztítás egyetemes realitásáról, amikor ők maguk gyilkolnak.²⁰

Az persze már erősen távolítja egymástól Nádas és Szabó Magda árva szereplőit, hogy utóbbinál többnyire megkapja a gyerekhős a regény végére a teljes családot jutalomként: lesz apja Tündér Lalának, anyja Krisztinek az *Álarcosbálban* [aki egyben az osztályfőnöke is], és Vitay Georgina is arra ébred rá, hogy elveszített apja helyére lépett Kőnig tanár úr, azaz Abigél. Ifjúsági regények ezek, tehát nincs abban semmi különös, hogy cselekményszerkezetükben a műmesékhez állnak közel: erre a műfajra jellemző, hogy a gyerek-főhős családot kap jutalmul a mű végén (és nem férjet-feleséget, mint a népmesék a cselekmény során sajátos, felnőtte avató átmeneti rítuson keresztüljutó hősei).

Szabó Magda tehát többnyire olyan szabálytalan gyerekhősökkel dolgozik, akik számára nehéz belesimulni a „szabályos” iskolába. [Bár az legalábbis megmosolyogtató, ahogyan mindez a történelmi fordulatokkal összekapcsolódik az *Álarcosbálban*: az osztályból kilógó, szabálytalan Kriszti még 1945-ben, vagyis a „régii világban”, boldog osztálytársai pedig már 1946-ban születtek.] A *Katalin utca* állítja szembe az életet és az iskolát, a szabálytalan és szabályost, a tanárokat úgy mutatva be, mint akik nem értik az életet, hiszen azt képzelik, az is szabályos, miként az iskola: „– Olyan borzasztó, hogy a legegyszerűbb dolgokat sose tudtad felfogni – mondta. – Életet. Halált. Tiszta vizet. Az élet nem iskola, Irén. Az élet szabálytalan.”²¹

A *Tündér Lalában*, ahol egyébként is nem kevés ellentmondást találunk a világépítésben, az iskolai „szabálytalanság” nem könnyen értelmezhető: kreativitást is jelent, hiszen Tündér Lala sokkal kíváncsibb, felfedezőbb, mint a többi tündérgyerek. Ő tehát épp az iskola ellenére lett jó értelemben különböző, ugyanakkor szabálytalan Aterpater is, a gonosz varázsló, aki meg azért lett ostoba és rosszindulatú, mert nem tanult. Aterpater egykori padtársának merő jóindulatból elkövetett hibája miatt maradt buta: Csill varázslta bele a tudást az egyébként ambiciózus, ám ostoba padtársa fejébe, hogy neki magának ne kelljen varázslóként élnie, és helyette Aterpater legyen a varázsló. Aterpatert aztán „visszaforgatják” a regény végén, hogy kezdje újra az iskolát, és legyen belőle most már tanult és jó ember: „– Szervusz, Atipati – mondta Csill –, szervusz, kedves. Eredj csak szépen a gyermekotthonba, Tündér utca nyolc szám. Ott a szállásod, ott vannak a nevelőid, újrakezded az iskolákat, hisz írni-olvasni se tudsz rendesen. Ezúttal ám komolyan kell majd dolgozni, mert nem én leszek a padoszomszédod!”²² Nem egészen világos ezek alapján, létezik-e a tündérvilágban butaság, vagy minden a szorgalmon és az elszántságon múlik. De nem ez az egyetlen

20 *Mindig más történet [Nádas Péter]* = Károlyi Csaba, *l. m.*, 98–99.

21 Szabó Magda, *Katalin utca*, Szépirodalmi, Budapest, 1969, 209.

22 Szabó Magda, *Tündér Lala = Uő, Bárány Boldizsár, Sziget-kék, Tündér Lala*, Magvető–Szépirodalmi, Budapest, 1983, 481.

végiggondolatlanság a *Tündér Lalában*: azt sem értettem már gyerekkoromban sem, hogyan kell elképzelnünk azt, hogy a tündérek ugyan halhatatlanok, ám öregsznek: miért jó az, hogy valakinek a végtelen életét öregként, őszén vagy kopaszon kell leélnie. Arra a kérdésemre, hogy a tündérek közt hogyan lehetnek gyerekek, fiatal felnőttek és idősek egyaránt, sem egykor, sem most nem találtam meg a választ: hacsak nem arról van szó, de ilyet nem olvashatunk a műben, hogy egy idő után mindenkit „vissza lehet forgatni”, miként Aterpatert. (Bár akkor meg mi lesz a tündérvilág „túlnépesedési válságával”? Úgy tűnik, nem könnyű egy képzel világot következetesen felépíteni.)

Aterpatert tehát visszazavarják az iskolapadba, hogy megpróbálják, második nekifutásra, rendes tündérré alakítani: hogy aztán ez mennyire lesz sikeres, nem tudjuk meg. Mindenesetre a tanítás a Szabó Magda-regényekben, hogy pedagógiai szakkifejezést használjak, kizárólag frontálisan képzelgetik el. A tanár vagy „beleveri” a gyerekekbe az anyagot, miként a régi világot képviselő Kővári Lujza az *Álarcosbálban*, vagy csodásan magyaráz, mint ugyanott a „modern pedagógiát” képviselő Éva néni: „Ő aztán beleveri mindenkibe az anyagot! Szereti ő a gyerekeket, de gyöngédsége abban áll, hogy megtanítja őket fizikára. Azok a hidak, kohók, erőművek, amelyeket az ő tanítványai valaha tervezni fognak, idők végezetéig hirdetik majd az emberi alkotóerő diadalát. Mit akarnak még tőle?”, illetve: „Órán is így szokott, de akkor mindig magyaráz, s az más, mert órán *idegenekről* van szó, történelmi személyekről, akik mind elevenekké válnak az óra végére, Mátyás királynak kiülő szeme lesz, óriási orra, a fején kis házikorona, morog, dűnyög, nevet, azt mondja: »Ne hagyjátok a népet!« – és azt is mondja: »A tudomány!« Kossuth meg szőke, kék szemű, és még a férfiak is beleszeretnek. Kossuth varázsló, kíséri a fény, amerre lép, és mikor már nem lép, mert már nincsen, akkor fényeskedik a legjobban...”²³ A magyartanítás, legalábbis a *Születésnap* elbeszélője szerint (akinek a nézőpontja itt mintha a hetedikesekével csúszna össze) pedig akkor a legjobb, ha kizárólag művek felolvasását jelenti: „A magyar nem volna rossz tantárgy, csak ne kellene nyelvtant tanulni, dolgozatot írni és műveket elemezni. A magyart valahogy rosszul tanítják, mert a magyart csak hallgatni volna szabad, nem pedig magolni. Ha Ibi néni felolvas valami verset vagy regényrészletet, mindenki odafigyel, még ha az ezerszer hallott Toldiról van is szó. De felelni, írni, elemezni...”²⁴

De ha Szabó Magdának az iskola a szabályos világot jelenti, akkor különösen feltűnő, hogy az iskolában is játszódó regényeinek cselekménye sokszor játszódik a látszólag a szabályokat felfüggesztő szünidőkben. A *Születésnap* című regényben látunk nyári és téli szünetet is (és a cselekmény legfőbb fordulatai az iskolai téren és időn kívül történnek), nyár van a *Tündér Lalában*, meg a *Mondják meg Zsófikának* című regényben is, az *Álarcosbálban* a mindent felforgató, a szerepeket eltörő farsangi bál idején érkezünk meg az iskolába, vagy egy sajátos vakáció kezdete íródik bele a regénybe, mint az 1944-es csonka tanév idején játszódó *Abigélben*, ahol látunk téli szünetet is. Bár kérdéses, mennyire jelent valódi kontrasztot Szabó Magdánál az iskolai szünet: a *Születésnapban* Ibi néni a téli szünet előtti utolsó órán az iskolamentes napok mindegyikére lediktál valamilyen iskolai programot, és hiába történik minden másképp, mint ahogy eltervezték, az iskola mintha mindent bekebelezne, még ha

23 Szabó Magda, *Álarcosbál*, 45., illetve 67.

24 Szabó Magda, *Születésnap*, Móra, Budapest, 1962, 5–6.

a gyerekek életét az iskolán kívül is egyengető nevelő szerepét egy gyerek veszi is át, Mikes Jutka, az őrsvezető.

A vakáció sem szabadít meg az iskolától a Szabó Magda-regényekben: csak annyiban, hogy a szerepek kissé módosulnak, a gyerekek kilépnek a gyerekszerepből, házimunkát végeznek folyton, vagy pénzért vállalnak munkát, meglepő módon még Tündér Lala is. Zsófiika pedig magában az iskola épületében változik át diákból dolgozó felnőtté, az ottani pincében élő pedellus házvezetőnőjeként. Még ha ábrándozik is valaki a szabadságot és boldogságot jelentő vakációról, akkor sem kapja ezt meg: „A vakáció, amelyet olyan türelmetlenül várt, az izgalmak és gyönyörúségek varázsidőszakából közönséges, munkás hetekre bomlott hirtelen. Azt biztosan tudta, hogy nem járja sorra az őr tagjait – lehetetlen. Jutkának igaza volt, soha nem segített ő senkinek, pedig lépten-nyomon egymásra szorultak. Majd megígéri apának, hogy nagyon fog vigyázni mindenre, és megpróbál beállni az anya helyére egyedül.”²⁵ Szabó Magdánál tehát nem azt látjuk, mint Csukás Istvánnál, ahol mintha az író a gyerekhőseivel együtt örülne, hogy kiszabadulhat az iskolából, és írhat szünidei kalandokról (már a *Nyár a szigeten* és a *Vakáció a halott utcában* címek is jelzik, hogy kilépünk az iskolából, de a *Keménykalap és krumpliorr* cselekményének nagy része is szünetben játszódik, a tavasziban). Ha jól ismert ifjúsági regények között keresgélünk, akkor Fekete István először 1957-ben megjelent *Tüskevárjában* van talán leginkább ott annak a felhőtlen boldogsága, hogy az iskolát nyáron hetekre el lehet felejteni, gyakorlatilag az egész világ átszíneződik a bizonyítványosztás után:

Azután már alig beszélgettek. Ténferegtek a ragyogó utcákon, ahol végigömlött a nyár, és mintha felszakadt volna a messzeség, egyszerre végtelen lett a tér és az idő.

Két hónap!

Szabad, szabadság!

Mosolyogtak, néha összenéztek, és gyengék voltak, mint a fűzfa fiatal hajtása.

– Gyere majd fel délután, mindent megbeszélünk.

– Persze – mondta Bütyök –, persze. Ezt meg kell beszélni.

Hogy mit kell megbeszélni, azt egyik sem tudta, de tele voltak valamivel, valami simogató, meleg ragyogással, és – szerencsére nem tudták, hogy a boldogságot nem lehet megbeszélni, nem lehet megosztani, és nem lehet megtartani.

A megszokott utcák mintha ezen a délelőttön megváltoztak volna, megmosakodtak volna. Nem volt itt semmiféle kelkáposztaszag, hanem vidám vagy tekintélyes emberek jártak, vidám és játékos kutyasok, amelyek jövet még unottan nézték Gyula fájó fejét, sőt az egyik morgott is.

Most minden szép volt és jó. A forgalmi rendőr azonnal „szabadot” jelzett, amint odaértek, mintha azt mondta volna:

„Tessék, fiúk! Akiknek ilyen bizonyítványuk van, az a szódás kocsi várhat!”

25 Uo., 178–179.

És ez a rendőr ugyanaz volt, aki még reggel keményen visszazavarta Tutajost a túlsó gyalogjáróra, mert Gyula belement a sárgába.

– Színvak maga, ifjú barátom? – csak éppen azt nem mondta, hogy: akinek hármasa van, ne ugráljon.

Mindez azonban rossz álmom volt csupán. A rendőr most úgy tárta szét karját, mintha áldást akarna osztani a járókelő emberiségnek, de elsősorban Bütyöknek és Tutajosnak.²⁶

Íróilag mire is jó tehát az iskola Szabó Magdának? Többféle viszonyrendszert rajzolhat meg vele: a diákok, tanárok, szülők, sőt, az iskolában dolgozó egyéb munkatársak (például a *Mondják meg Zsófikának* pedellusa ilyen) kapcsolati hálóját, változó szerephelyzeteit. Egyes regényekben, különösen a *Mondják meg Zsófikának* címűben az is látszik, miként vezet narratív összetettséghez az, hogy az iskolát a szülő, a gyerek és a tanár nézőpontjából is meg lehet közelíteni. Ugyanakkor erősen ellentmondásos, amit ezekből az ifjúsági regényekből szabálytalan tehetségekről, a nevelés és a tanítás jelentőségéről kiolvashatunk: látunk ugyan a közösségbe belesimulni nem tudó, vagy a szülők által nehezen kezelhető, nem átlagos gyerekeket, de aztán mindegyiküket visszavezetik valamilyen módon a többiek közé, úgy, hogy nem is derül ki, a tehetségük miatt vagy lustaságuk, szerényebb adottságaik miatt lettek-e szabálytalanok. Illés Bori, aki a regény elején még nem tűnik ki képességeivel és bálványozza a regény legnegatívabb szereplőjét, a kozmetikus lányát, később rájön, hogy mégis az őrsére számíthat leginkább, és azonosul egy elképzelt ideálképpel, minden szempontból hasonlónak válik apja elveszített kishúgához, akinek a nevét is viseli. Kriszti az *Álarcosbál*ban peremhelyzetű, traumatizált kislányból az osztályközösség szerves része lesz, ahogy a kiközösített Vitay Georginát is befogadják a többiek. A kései *Für Elise* ezzel szemben nem egyszerűen meghagyja Dódit szabálytalanoknak, de azt az útmutatást kapja a főhős Korondy tanár úrtól, hogy egy tanár legfontosabb feladata a szabálytalan tehetségek felismerése. A tanár azt kéri a lánytól, tegye azt majd a tanítványjaival, amit ő tett vele: „Most aztán döntsön a pályáról, minek megy, bajkeverőnek kitűnő, színésznőnek remek, de ha megmarad az állításánál és csakis tanár lesz, adok egy mondatot búcsúzóul; megszívlelje! Ha tanár korábban maga elé kerül valaki, aki az isten tudja melyik festő képéről a főszereplő helyett, mondjuk, egy gesztenyesütő kályhácskát örökít meg a dolgozatában öt szem gesztenyével, ismerje fel a szabálytalan tehetséget, aki ott ül a padban, és nem érti, ha nem értik.”²⁷

A *Für Elise*-ben az iskola valójában az íróvá válást akadályozó tényezőként jelenik meg – kicsit hasonlóan a *Légy jó mindhalálighoz*, amely Nyilas Misi íróvá válásának történeteként is olvasható, és ahol a főhős azért lesz büszke rá, hogy őt is elűzik a kollégiumból és Debrecenből, mert rájön, ez a város „összetöri a költőket”, Csokonait is kiharangozták a kollégiumból.²⁸ Érdekes módon Szabó Magda nyilatkozatai közt is találunk olyat, ahol az íróvá válást az iskolával való szakítás teszi lehetővé:

26 Fekete István, *Túskevár*, Móra, Budapest, 1972, 32–33.

27 Szabó Magda, *Für Elise*, 365.

28 Erről részletesebben lásd: Szilágyi Zsófia, *Móricz Zsigmond*, Kalligram, Pozsony, 2013, 56–65.

Tudja, összesen 14 évig tanítottam, de az, hogy én, tehát Szobotka Tiborné azonos vagyok önmagammal, mármint Szabó Magdával, nem derült ki, mert engem a gyerekek úgy hívtak, hogy Magda néni és sem a Szabó, sem a Szobotka név nem volt számukra érdekes. Hivatalosan pedig úgy neveztek, hogy Szobotka tanárnő, de hát ezt se lehetett azonosítani azzal, ha elmennek egy kirakat elé és látják, hogy Szabó Magda: *Freskó*. Mikor aztán azonosították az osztályfőnököket ezzel a családi és lánynevű írónővel, akkor – tudja, hogy milyenek a gyerekek – elmentek, és megvették a könyvemet. Engem pedig kivert a hideg veríték. Mert ezek kicsi lányok voltak, és elképzelttem, hogy majd jönnek a *Freskót* lobogtatva, s nagyon jól tudtam, hogy nekem most azt kell mondanom: „kislányom, ne olvasd el a *Freskót*, mert az nem neked való”, de tudtam azt is, hogy ez a tilalom, egy gyerek számára annyi ideig érvényes, ameddig visszamegy a helyére, és a pad alatt el nem kezdi olvasni. Na és volt egy nagyon talpraesett gyereke, aki mindig őszintén megmondta a véleményét. Amikor ő hozta hozzám a könyvet, elpirult, rettentő méregbe jött, és rám kiáltott: „Nem szégyelli magát Magda néni, hogy olyanokat ír, amit egy gyereknek nem szabad elolvasni”. Nagyon szégyelltem magamat, mert volt a haragjában valami; volt valami furcsa és összebékíthetetlen az osztályfőnöki mivoltom meg az írói mivoltom között. Akik a legkedvesebbek voltak nekem, és a legközelebb álltak hozzám, azoknak kellett azt mondanom, hogy ne olvassák el a könyvemet.²⁹

Itt sem érdemes az elmesélt történet igazságtartalma után kutatni: inkább az a tartság érdekes, hogy az iskola még úgy is megjelenik Szabó Magda életművében és nyilatkozataiban, mint az íróssággal szembeállítható, azt akadályozó tényező. És végezetül egy olyan különös, nemrég megjelent műből idéznék, amelyben Szabó Magda imázsát formálják meg a mai gyerekek számára: itt olyan szabálytalan tehetségként jelenik meg az írónő, aki csak azért vált „varázslóvá” [ez a könyv címe: *A lány, aki szavakkal varázsol*], mert nem tudta őt „bedarálni” az iskola: „Magda megnőtt, gimnáziumba ment. Egy szigorú lánynevelő intézetbe járt, ahol nehezen viselte a szabályokat, ezért sok vitája volt a tanáraival. Azt a tanácsot adták a szüleinek, hogy szoktassák le a regényírásról, mert nem szabályosak a fogalmazásai.”³⁰ Ez a könyv Szabó Magda imázsépítésének azt a változatát veszi át, amely szerint ő a különös, az iskolával szembenálló, renitens diák – ebben a gyerekeknek szánt könyvben Szabó Magda szabálytalan tehetségként vált irodalmi alakká.

29 Az interjút Palovecz János készítette, 1966-ban jelent meg a *Könyv és Nevelés* című lapban, lásd a *Ne félj!* című kötetben.

30 Kertész Edina, *A lány, aki szavakkal varázsol*, Naphegy, Budapest, 2020 [oldalszámok nélkül].